

University of Groningen

Talentontwikkeling: De rol van de ouders bij het ontstaan en omgaan met stress

Van Yperen, Nico W.

Published in:
Sportpsychologie Bulletin

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1994

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Van Yperen, N. W. (1994). Talentontwikkeling: De rol van de ouders bij het ontstaan en omgaan met stress. *Sportpsychologie Bulletin*, 5(1).

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

TALENTONTWIKKELING: DE ROL VAN DE OUDERS BIJ HET ONTSTAAN EN OMGAAN MET STRESS

Nico W. VanYperen* en Douwe A. Hoitsma**

*) Dr. N.W. VanYperen is Universitair Hoofddocent aan de Rijksuniversiteit Groningen, Sectie Sociale en Organisatiepsychologie, Grote Kruisstraat 2/1, 9712 TS Groningen.

**) Drs. D.A. Hoitsma is psycholoog en tennistrainer.

Samenvatting

Centraal in dit beschouwende artikel staan de positieve en negatieve bijdragen die ouders kunnen leveren aan de ontwikkeling van hun talentvolle kind. Aandacht zal worden besteed aan de diverse bronnen van stress waarmee talentvolle sporters in hun prille loopbaan worden geconfronteerd en de verschillende manieren waarop met spanningen kan worden omgegaan. Ouders kunnen in beide opzichten een prominente rol spelen: bij het ontstaan van spanningen (verschil in verwachtingen tussen ouders en kind en/of irreële verwachtingen), en bij het op een adequate manier omgaan met spanningen (door het kind waargenomen steun en/of daadwerkelijk steun). Voor sportpsychologen levert deze beschouwing wellicht enige inzichten op die bij de begeleiding van (ouders van) talentvolle sporters van pas kunnen komen.

Inleiding

Zoals bij ieder kind, spelen ouders ook in het leven van uitzonderlijke sporttalenten een cruciale rol. (Ex-)voetballer Marco van Basten bijvoorbeeld zegt in een speciale bijlage van het weekblad *Nieuwe Revu* in augustus 1993 over zijn vader:

"Mijn vader is ook belangrijk geweest in mijn ontwikkeling als voetballer. Als hij me 's avonds naar bed toe bracht, hadden we het samen vaak nog over voetbal (...) mijn vader had er enorm plezier in om met mij over voetbal te praten (...) Mijn vader bracht me naar de training, hij ging naar wedstrijden van mij kijken (...) Hij was hard voor me. Als ik slecht speelde, zei hij ook dat het slecht was. Was ik goed, dan zei hij het ook" (Van Gageldonk, 1993).

Ouders hebben niet altijd een positieve invloed op hun talentvolle kinderen. Sterker nog, vaak hebben mensen buiten de sport het idee dat

ouders hun kinderen veelal onder zware druk zetten om goed te presteren. Opgehitste ouders die met het schuim om de mond langs de lijn, in de zaal, of naast de baan, hun kind luidruchtig staan 'aan te moedigen' dan wel op een andere manier proberen invloed uit te oefenen op de wedstrijdssituatie, of na een nederlaag hun kind op de één of andere manier bestraffen, beantwoorden precies aan dat beeld. In een artikel over tennisouders in *Vrij Nederland* van december 1993 geeft de vader van Linda Niemantsverdriet hiervan een voorbeeld:

"Zoals vader Krajicek (zoon Richard is momenteel één van 's werelds beste tennissers). Die accepteerde geen nederlagen. Schopte Richard van de baan rechtstreeks de caravan in. Er waren ook kinderen die, als ze verloren hadden, van hun ouders niet mee mochten naar het restaurant" (Oosterwijk, 1993).

Inderdaad kunnen talentvolle kinderen zich onder druk gezet voelen door hun ouders. Immers, ouders zijn nogal eens geneigd om zich te spiegelen aan de prestaties van hun nageslacht, vooral wanneer er geld en roem in het spel is. Met name pubers en adolescenten, op zoek naar autonomie en zelfbeschikking, kunnen zich storen aan overbetrokkenheid van hun ouders (Fisher, Nadler, & Witcher-Alagna, 1982; Lehman, Ellard, & Wortman, 1986). De vader van tennistalent Martijn Bok in hetzelfde artikel:

"Het (de ontwikkeling van zijn zoon) hoeft niet allemaal op de manier van Richard Krajicek. Die zat op zijn zestiende, zeventiende helemaal aan de grond. Geknakt door het gecommandeer van zijn ouders" (Oosterwijk, 1993).

Ook door trainers van toptalenten wordt er niet altijd even positief gedacht over de rol van de ouders. In een artikel in *Vrij Nederland* van oktober 1992 over de Ajax-school, onderscheidt Spitz Kohn, één van de jeugdtrainers van Ajax, drie soorten ouders:

"Ten eerste, de categorie die er alles voor over heeft dat hun zoon prof wordt. Die ruiken het grote geld en pushen en pushen. Daar komt veel ellende uit voort. Talenten branden op; ze proberen het wel, maar het lukt niet meer. Ten tweede de ouders die zeggen: Je hebt

goed gespeeld, terwijl hij in feite slecht heeft gespeeld. Dat zijn dezelfde types die je naar de strot vliegen als je aan het eind van het jaar hun zoon afwijst."

Alleen de laatste door Kohn onderscheidde categorie vindt genade in zijn ogen:

"En je hebt de ouders die zich dienstbaar opstellen en het voetbal aan Ajax overlaten. Dat zijn de besten, want zo wordt voorkomen dan die jongens heen en weer worden geslingerd" (Oosterwijk, 1992).

Zonder in te gaan op de vraag of deze indeling wel juist en/of volledig is, kunnen we gerust stellen dat meer jeugdtrainers een soortgelijke (negatieve) opvatting hebben over de rol van de ouders. In dit verband is het overigens zinvol om de vraag te stellen in hoeverre het überhaupt mogelijk is om kinderen min of meer te dwingen tot het bedrijven van topsport. Rob Koutstraal, voormalig (nationaal) badmintontopper en vader én trainer van tennistalent Maaïke Koutstraal heeft hierover een uitgesproken mening:

"Natuurlijk zijn er ouders die de zweep laten knallen. Maar wie denkt dat je kinderen tegen hun zin aan topsport kunt laten doen, begrijpt niets van kinderen. Er wordt gezegd: ze worden gepushed. Flauwekul, slaat nergens op. Je kind pakt een racket, leert het spelletje en heeft er plezier in. Als ouder doe je eigenlijk niet meer dan hen dat plezier laten houden. Is dat pushen? Je kind naar school sturen is toch ook geen pushen?" (Oosterwijk, 1993).

Dat er van ouders ook een positieve invloed kan uitgaan is geen nieuw gezichtspunt, hetgeen blijkt uit de verschenen literatuur over talentontwikkeling. Daarin komt als een rode draad de *positieve steun* van de ouders naar voren, vooral die van de vader wanneer het om mannelijk sporttalent gaat (vergelijk, Bloom, 1985; Brustad, 1992; Carlson, 1988; Hill, 1993; Loehr, 1991; Van den Auweele, Van Parijs, & Vankerckhoven, 1988). Zoals ook uit het citaat van Van Basten blijkt, hebben topsporters in hun jeugd vaak (niet altijd, zoals bijvoorbeeld Richard Krajicek) te maken gehad met ouders die belangstelling hadden voor wat ze deden en hen ondersteunden wanneer dat nodig was. Uit de psychologische literatuur blijkt dat niet zozeer daadwerkelijke steun van belang is, maar vooral de *waargenomen beschikbaarheid* van steun (zie voor een overzicht: Cohen & Wills, 1985). Zeker voor jeugdige talenten zullen het de ouders zijn die voor de ondersteunende rol in aanmerking komen. Immers, ouders zijn veelal degenen die bereid zijn onvoorwaar-

delijke steun aan hun kinderen te geven wanneer dat nodig is (vergelijk, Mills & Clark, 1982).

Centraal in dit beschouwende artikel staan zowel de positieve als negatieve bijdragen die ouders kunnen leveren aan de ontwikkeling van hun talentvolle kind. Sportpsychologen kunnen hieruit inzichten onttelen wat betreft de adviezen die zij geven aan ouders van talentvolle sporters. Allereerst zal worden ingegaan op mogelijke bronnen van stress in een sportloopbaan.

Bronnen van Stress

De behoefte aan onvoorwaardelijke steun zal vooral aanwezig zijn in stressvolle situaties, ofwel in situaties waarin het zelfvertrouwen ontbreekt, negatieve emoties worden ervaren (twijfel, angst), storende lichamelijke reacties optreden (trillen, droge mond, darmklachten), en/of negatieve gedachten gaan domineren (overtuigd zijn van eigen onvermogen of toekomstig verlies). De Amerikaanse sportpsychologe Tara Scanlan en haar collega's hebben bij 26 ex-kunstrijders op de schaats geïnterviewd wat bij deze groep de voornaamste bronnen van stress waren tijdens hun actieve sportloopbaan (Scanlan, Stein, & Ravizza, 1991; zie ook: Bakker, 1992; Gould, Jackson, & Finch, 1993). Ten eerste zijn dit aspecten die samenhangen met het deelnemen aan wedstrijden en het leveren van prestaties, zoals het zich zorgen maken over de wedstrijd, nervositeit, angst voor falen, en de constante inzet die vereist is om goed te kunnen presteren. In de literatuur worden in het algemeen twee soorten wedstrijdangst onderscheiden: *cognitieve angst*, hetgeen verwijst naar de angstcomponent die wordt veroorzaakt door negatieve succesverwachtingen en een negatief beeld van de eigen mogelijkheden, en *somatische angst*. Deze laatste vorm betreft de fysiologische en affectieve aspecten van het angstgevoel, hetgeen zich kan uiten in maag- en darmklachten, misselijkheid, een droge mond, transpiratie, et cetera (Bakker, 1992; Liebert & Morris, 1967; Martens, Vealey, & Burton, 1990; Morris, Davis, & Hutchings, 1981; VanYperen & Duiker, 1993). Uit praktisch oogpunt is het onderscheid tussen beide typen angst relevant, omdat eventuele interventies zich meer kunnen richten op de cognities van de sporter, dan wel op het aanleren van ontspanningsoefeningen (zie bijvoorbeeld: Wylleman & Theeboom, 1992). Overigens kan er ook nog positieve wedstrijdangst worden onderscheiden. Dit is de angst om te falen, waardoor de sporter juist optimaal gaat functioneren. Deze angst is een span-

ning die gebruikt wordt om tot een optimale prestatie te komen. Over de ontwikkeling van positieve wedstrijdangst is weinig bekend (Wever, & Van der Meulen, 1992).

Een tweede bron van stress heeft te maken met de kosten die gemaakt moeten worden om op hoog niveau te presteren, zoals financiële kosten, tijdsinvesteringen, en de dingen die je je moet ontfemen als topsporter. Als derde groep zijn persoonlijke problemen te onderscheiden. Hieronder worden fysieke en mentale problemen verstaan, zoals overtraind raken, blessures, en gebrek aan zelfvertrouwen. Als vierde wordt een categorie genoemd die stressbronnen omvat die buiten de sport liggen, maar een grote persoonlijke impact hebben, zoals een scheiding (van de ouders), problemen op school of op het werk, of het overlijden van een dierbare ander. Tot slot is er een belangrijke categorie van stressbronnen die ligt op het interpersoonlijke vlak. Zo kan een speler niet geaccepteerd worden door teamgenoten, of problemen hebben met coaches, trainers en/of andere begeleiders, of veel kritiek krijgen van anderen en/of daar niet goed mee om kunnen gaan. Onder deze categorie vallen dus ook de reeds eerder genoemde problematische opvoed- en/of begeleidingspatronen van ouders, welke tot wedstrijdangst kunnen leiden. Zo stelt Krohne (1980) dat een opvoedpatroon dat gekenmerkt wordt door veelvuldig en intensief straffen, ook in wedstrijdsituaties negatieve verwachtingen opwekt ten aanzien van de eigen prestatie. Het kind zal daardoor met een basaal gevoel van angst de wedstrijd ingaan. Daarnaast is de consequentie van de feedback van belang. Wanneer soortgelijk gedrag (bijvoorbeeld bij verlies) op willekeurige basis wordt beloond, bestraft of genegeerd, kan het kind onzeker raken met als gevolg dat het moeilijke situaties (zoals verhoogde druk) niet het hoofd kan bieden. Belangrijk is verder dat positieve feedback wordt gegeven bij goede prestaties.

Visies op 'winnen'

Interpersoonlijke spanningen, zoals tussen ouder en kind, kunnen ook ontstaan wanneer de betrokkenen verschillend over 'winnen' denken. Globaal zijn er twee filosofieën over winnen: ten eerste de 'winnen is alles' filosofie en ten tweede 'de taak-georiënteerde' manier van winnen (zie voor een overzicht: Duda, 1992). In de eerste filosofie ben je pas succesvol wanneer je beter bent dan anderen en meer punten scoort dan de ander. Vergelijkingen met anderen liggen dus ten grondslag aan deze

ego-georiënteerde manier van winnen. Bij de taak-georiënteerde manier van winnen vergelijkt de sporter zich minder met de ander, maar meer met zichzelf (met eigen prestaties uit het (nabije) verleden). Sporters met een hoge taak-oriëntatie zijn gericht op het zich bekwamen in een bepaalde taak. Zij meten succes vooral af aan de verbetering die ze bij zichzelf constateren. Dit betekent overigens niet dan taak-georiënteerde sporters onverschillig staan tegenover winnen of verliezen van tegenstanders. Iedere gemotiveerde sporter wil niets liever dan de tegenstander verslaan. Echter, het verschil zit 'm vooral in de houding tijdens de trainingen en de manier waarop teruggekeken wordt op wedstrijden, vooral nederlagen. Taak-georiënteerde sporters laten hun gevoel na een wedstrijd niet uitsluitend bepalen door de uitslag. Het vertoonde spel speelt eveneens een grote rol. De tevredenheid na een overwinning met slecht spel zal niet zo groot zijn, en het balen na een verloren wedstrijd waarin het vertoonde spel progressie vertoonde in vergelijking met eerdere wedstrijden, zal minder erg zijn.

Een nadrukkelijke ego-oriëntatie is geen probleem zolang een sporter beter presteert dan anderen. Echter, verliezen en minder presteren is een onvermijdelijk onderdeel van (top)sport bedrijven, en zal bij ego-georiënteerde sporters sneller tot een verlaagd zelfvertrouwen leiden. Immers, ego-georiënteerde sporters zijn geneigd zichzelf te devalueren na nederlagen, terwijl dat volstrekt ten onrechte kan zijn. Een nederlaag kan tenslotte ook het gevolg zijn van een uitermate goed opererende tegenstander, ofwel het gevolg zijn van factoren die de sporter zelf niet in de hand heeft. Vanuit het oogpunt van prestatie-motivatie is het niet verstandig om je te laten leiden door onbeheersbare factoren, waar je dus per definitie niets mee kunt. Beter is het om je te richten op aspecten waar je zelf invloed op uit kunt oefenen, wat tot meer optimisme ten aanzien van toekomstige prestaties zal leiden en tot een hogere *intrinsieke motivatie*. Een sporter zal dan meer plezier aan het sporten beleven als gevolg van het bezig zijn met de sport zelf, en niet ten gevolge van externe beloningen als medailles, geldprijzen en sponsorcontracten (Duda, 1992). Zo schrijven sommigen de stagnatie in de carrière van de jeugdige tennisster Jennifer Capriati toe aan "het uitbuiten van jonge talenten die als marionetten moeten dansen in een door hun ouders en managementbureaus opgezette dollarjacht" (Misset, 1993). Een wedstrijdsituatie zal eerder een ego-oriëntatie oproepen dan een trainingssituatie. Zeker op topniveau zullen spelers onder druk van de media en hun achterban meer

ego-georiënteerd zijn, of worden tenminste verondersteld die houding aan te nemen. Een sporter die voor de camera aangeeft het winnen niet centraal te stellen, vindt men al snel niet deugen. Indien de criteria, waarop de verwachtingen van de ouder en het kind gebaseerd zijn, sterk van elkaar verschillen, dan kan dit een bron van stress voor het kind betekenen. Als een ouder namelijk uitsluitend ego-gericht is en het kind meer taakgericht, dan leidt dit verschil wellicht tot conflicten waardoor het kind minder plezier aan de sport beleeft en mogelijk besluit te stoppen met het beoefenen wedstrijd(top)sport.

Eigen onderzoek

Het is niet echt verrassend dat aan het prestatieniveau gerelateerde spanningsbronnen uit de hierboven genoemde eerste categorie, zoals bijvoorbeeld het leveren van slechte prestaties en het uit vorm zijn, door ambitieuze sporters het meest frequent worden gerapporteerd. Wanneer het prestatieniveau van een teamsporter, volgens de coach, tekort schiet, heeft dat veelal negatieve consequenties, zoals minder speeltijd, minder basisplaatsen en meer reservebeurten. Nico Berendsen, die net als Marco van Basten deel uitmaakte van Ajax-2 in het seizoen '81-'82:

"... als ik eens mocht spelen leek het wel of ik lood in m'n benen had (...) ik dacht elke keer: als ik nu een fout maak dan lig ik eruit. En dat was ook zo (...) Iemand als Silooy (Sonny Silooy speelt in Ajax-1 en is voormalig International) (...) kon zich meer fouten veroorloven dan ik. Silooy heeft het wel gered. Ik niet" (Van Gageldonk, 1993).

Uit dit citaat blijkt dat 'het geloof' van een coach in een speler van cruciaal belang is.

In eigen longitudinaal onderzoek van de eerste auteur (VanYperen, 1994a; 1994b) is nagegaan in hoeverre deze specifieke spanningsbron gerelateerd is aan problemen met teamgenoten en psycho-somatische klachten of stress-reacties, en welke rol ouderlijke steun hierbij speelt. Het onderzoek is verricht bij de talentvolle voetballers van de Ajax-school, variërend in leeftijd van 15 tot 18 jaar. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat een relatief lage beoordeling van de speler door de coach samengaat met 'burnout'-verschijnselen, wat inhoudt dat de speler steeds minder zin heeft om te gaan trainen en steeds meer gaat twijfelen aan de zinvolheid van z'n voetballoopbaan. Echter, het meest opmerkelijke resultaat is dat dit niet voor alle spelers opgaat, maar alleen

voor hen die het gevoel hebben over relatief weinig steun van hun ouders te beschikken. Anders gezegd, een negatieve evaluatie van de coach leidt niet tot bovenstaande problemen zolang de jeugdspeler het gevoel heeft dat z'n ouders achter hem staan, ondanks z'n mindere prestaties.

Omgaan met stress

Uit het bovenstaande komt nadrukkelijk naar voren dat stressvolle situaties (in dit geval een slechte beoordeling) niet in alle gevallen leidt tot stress-reacties. Wanneer iemand op een bepaalde manier weet om te gaan met de stressvolle omstandigheden, al dan niet met behulp van anderen (zoals de ouders), dan kunnen negatieve consequenties worden voorkomen. Globaal kunnen er twee manieren van omgaan met stress worden onderscheiden (Lazarus & Folkman, 1984): probleem- en emotiegerichte coping (of stresshantering). Probleemgerichte stress-hantering komt tot uiting in de poging om ofwel de situatie ofwel het eigen gedrag te veranderen. Men probeert de oorzaak van stress direct aan te pakken en het probleem op te lossen. Zo kan een voetballer na een slechte prestatie zich extra gaan inzetten om een herhaling te voorkomen. Emotiegerichte stresshantering houdt daarentegen in dat men tracht de negatieve emoties die worden opgeroepen enigszins te reguleren en te verminderen, zonder het probleem zelf aan te pakken. Hierbij moet worden gedacht aan het zoeken van afleiding, zich ontspannen, afstand nemen, of zich vergelijken met anderen die (nog) slechter af zijn (VanYperen, 1992; 1993). Deze vorm van stresshantering is het meest adequaat wanneer men wordt geconfronteerd met problemen waaraan niets te doen valt. (Top)sporters zullen altijd een bepaalde mate van prestatiedruk ervaren; een onveranderbaar gegeven waarmee men zal moeten leren leven. Goede manieren om hiermee om te gaan zijn bijvoorbeeld het zich ontspannen in een rustige omgeving, of het afleiding zoeken door middel van een gezelschapsspel. Er zijn echter ook minder adequate emotie-gerichte stress-hanteringsmechanismen, wat goed geïllustreerd kan worden aan de hand van een citaat van de voormalige teamgenoot van Marco van Basten in Ajax-2 in het seizoen '81-'82 Martin Wiggemansen:

"Koffie drinken en roken, lekker achter elkaar door paffen. Want ik rookte erg veel toen. Vooral vanwege de stress. Nu ik gestopt ben, rook ik helemaal niet meer. Ik had dat roken echt nodig. Innerlijk vrat het me

op. Als ik in bed lag, lag ik te zweten als een otter. Ik kon er niet tegen, ik was er gewoon mentaal niet geschikt voor" (Van Gageldonk, 1993).

Echter, sporters kunnen wedstrijddruk vlak voor een wedstrijd ook als iets positiefs ervaren (Jones & Hardy, 1990; VanYperen & Duiker, 1993). Ze zijn in staat om spanningen in positieve energie (bijvoorbeeld agressie) te transformeren, waardoor een betere prestatie geleverd kan worden. Een goede illustratie van deze zogenaamde positieve wedstrijddruk is de opmerking van de Nederlandse atlete Ellen van Langen, 's werelds beste 800 meter loopster van 1992 en winnares van Olympisch goud. Voor haar was de druk om te winnen tijdens de Olympische Spelen in Barcelona een stimulans in plaats van een last:

"Al die mensen die willen dat je wint, prachtig" (*De Volkskrant*, 4 augustus 1992).

Wedstrijddruk kan dus zowel positief als negatief worden ervaren. Het is voor sporters dan ook van belang om zich bewust te zijn van het ambivalente karakter van wedstrijddruk en van de eventuele gevolgen die de ambivalentie op hun prestatie kan hebben. Zij moeten zich bewust zijn van hun 'mentale toestand' op dat moment, waardoor zij beter in staat zijn de voor hen op dat moment beste emotionele stress-hantering te kiezen.

Zoals reeds gezegd zijn het bij jeugdspelers met name de ouders die hun kroost bijstaan bij het omgaan met spanningen en bij hele praktische zaken als het halen en brengen van huis naar het stadion en het aanpassen van de huishouding aan de activiteiten van de jeugdspeler, zoals aangepaste etenstijden, gezond eten, slaaptijden, et cetera. Zo gaf het huidige Ajax-talent Seedorf bijvoorbeeld aan dat hij in de tijd dat het artikel verscheen (oktober, 1992), iedere dag samen met z'n twee broertjes werd gehaald en gebracht:

"Mijn ouders verwennen me door me overal te begeleiden, maar leggen me niet in de watten. Ze pakken nooit mijn tas in, en gaan er ook niet van uit dat ik later voor ze ga verdienen en zorgen" (Oosterwijk, 1992).

Onderkenning door jeugdtrainers, sportpsychologen, begeleiders en niet te vergeten de ouders zelf van deze positieve invloed van ouders, is voor het vergroten van de kans op een succesvolle sportcarrière minstens zo belangrijk.

Normen en waarden

Een invloedrijk boek over talentontwikkeling waar de rol van de ouders nadrukkelijk aan de orde komt, is *'Developing talent in young people'* (Bloom, 1985). In dat boek wordt verslag gedaan van interviews met zo'n 120 voormalige toptalenten (en hun 'sociale omgeving') op drie verschillende gebieden: muziek en kunst (piano spelen, beeldhouwen), sport (zwemmen, tennis), en wetenschap (wiskunde, neurologie). In deze interviews kwam onder meer naar voren dat de waarden en normen voor het leveren van prestaties die door de ouders aan de kinderen waren meegegeven van groot belang bleken. Deze normen en waarden zijn:

- "Als je iets wilt bereiken dan moet je er zo goed mogelijk je best voor doen." Essentieel is dat de ouders zelf model stonden voor deze norm. Ze stelden hoge doelen en maatstaven op voor hun kind en verwachtten van hun kinderen dat ze deze ook behaalden. Als dit lukte waren de ouders oprecht trots op hun kinderen.
- De kinderen leerden veel verantwoordelijkheid te dragen in het familieleven, waardoor de nadruk werd gelegd op zelfdiscipline en onafhankelijkheid.
- Er werden beloningen voor hard werken gegeven, maar ook reprimandes voor het verspillen van tijd.
- Over het algemeen waren de families erg hecht; als familie trokken ze veel met elkaar op en de activiteiten waren meestal gecentreerd rondom het talentgebied (bijvoorbeeld tennis) en het kind.

Daarnaast kwam naar voren dat bepaalde persoonlijkheidseigenschappen karakteristiek waren voor het talentvolle kind. Ouders gaven aan dat hun talentvolle kind zich onderscheidde van hun broertjes en zusjes door onder meer de wil om te werken, de wens om uit te blinken, volharding, gretigheid en competitiedrang. Verder was opvallend dat deze talentvolle kinderen een hekel aan verliezen hadden. Een eventueel verlies was aanleiding om nog beter je best te doen.

Verwachtingen, acceptatie en stimulering

Waarom besteden ouders in het algemeen zoveel tijd en energie aan hun talentvolle nageslacht? De moeder van tennistalent Linda Niemantsverdriet,

die voor haar dochter vijftigduizend kilometer per jaar rijdt voor tennistrainingen en -toernooien (zie ook Bruinsma, Janssens & Van der Ley, 1992 voor de (materiële) investeringen die ouders (moeten) doen in hun talentvolle kind):

"Je begint ermee omdat ze het leuk vinden, omdat je blij bent dat ze een hobby hebben. Blijken ze ook nog goed te zijn, dan groei je daar automatisch in mee. Natuurlijk streeft het je eigenwaarde als ze het goed doen" (Oosterwijk, 1993).

Inderdaad past het bij de ouderrol om onvoorwaardelijke steun aan je kind te geven, en dat je er alles aan doet om zijn of haar ontwikkeling zo voorspoedig mogelijk te laten verlopen. Zoals uit het citaat blijkt hebben ouders daarbij ook duidelijk opbrengsten (streling van de eigenwaarde). Een ander mogelijk motief voor de investeringen van ouders in hun talentvolle kind is dat ze er op termijn iets voor terug verwachten. Eén van de aanstormende talenten van de Ajax-jeugd laat weten dat hij "best wel wordt verwend. Zie ik een mooie broek, mag ik hem meteen kopen. Mijn ouders denken dat het toch wel weer naar ze toekomt. Nou ja, ik hoop het" (Oosterwijk, 1992).

Het gevaar dat hierin schuilt is dat ouders - soms onbewust - verwachtingen hebben die hun kind niet kan waarmaken. Deze verwachtingen zijn in sommige gevallen terug te voeren op niet-gerealiseerde idealen. Soms hebben ouders van toptalenten zelf vroeger (net) niet de top gehaald, en lijkt het erop dat zij dat alsnog willen goedmaken via hun nageslacht. Zo heeft bijvoorbeeld de vader van de eenenigste tweeling De Boer, voetballers van Ajax en het Nederlands elftal, een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van het tweetal. Ronald de Boer in het maandblad *Voetbal* van november 1993:

"Hij was vroeger ook profvoetballer, bij Alkmaar '54, maar nadat hij tegen Vitesse een schop had gekregen, moest hij met een knieblessure afhaken. Omdat hij het zelf niet echt gered heeft, wilde hij er alles aan doen om te kijken of wij wel de top konden bereiken" (Heyblom, 1993).

De identificatie kan zo ver gaan dat hun eigen ego een knak krijgt na faalervaringen van hun kinderen. In een ongepubliceerde lezing geeft Hoitsma (1993) globaal drie mogelijkheden aan voor de ontwikkeling van verwachtingen tussen ouder en kind:

1. Ouders hebben *hoge en reële verwachtingen* ten aanzien van hun kind. Dit zijn hoge verwachtingen die aansluiten op de mogelijk-

heden van het kind. In zo'n geval is de kans groot dat het kind op zijn beurt hoge positieve verwachtingen zal ontwikkelen, en het sterk gemotiveerd zal zijn.

2. Ouders hebben *overspannen verwachtingen* ten aanzien van hun kind (bijvoorbeeld, "Jongen, jij gaat het helemaal maken"). Als reactie op deze overspannen verwachtingen kan het kind zelf óf heel hoge verwachtingspatronen ontwikkelen (bijvoorbeeld, "Ik moet goed spelen"), óf juist heel lage verwachtingen (bijvoorbeeld "Ik kan het niet of ik wil het niet"). In het eerste geval is het kind te extreem gemotiveerd (*prestatiedwang* in plaats van *prestatiedrang*) en bijna gedoemd om te falen. In het tweede geval is het kind zwak gemotiveerd en zal zeker falen.
3. Ouders hebben *te lage verwachtingen* ten aanzien van hun kind (bijvoorbeeld, "Zo bijzonder is zijn talent ook weer niet"). Als reactie op de lage verwachtingen kan het kind zelf óf heel positieve verwachtingen ontwikkelen (bijvoorbeeld, "Mijn ouders vinden me niets, maar ik ben wel heel goed"), óf heel lage verwachtingen (bijvoorbeeld, "Mijn ouders vinden me niets en ik ben ook niets"). In het eerste geval is het kind extreem gemotiveerd omdat het zich ten aanzien van zijn/haar ouders wil bewijzen (*prestatiedwang* in plaats van *prestatiedrang*), maar faalangst loert om de hoek door de hoge eigen verwachtingen. In het tweede geval wordt de kans op succes door de onderstimulering bepaald niet groter.

Het bovenstaande geeft aan dat een 'normale' prestatie-ontwikkeling van het kind verwacht mag worden als de verwachtingen van de ouder reëel en hoog zullen zijn. Reëel in de zin dat rekening gehouden dient te worden met de (on)mogelijkheden van het kind. Pedagogisch houdt dit in dat de ouder het talent van het kind accepteert zoals dat 'is' en niet zoals het eventueel 'zou moeten zijn'. Acceptatie is echter niet voldoende voor het ontwikkelen van talent; stimulering is ook nodig. De ouder kan het kind op de juiste manier stimuleren door hoge verwachtingen ten aanzien van het kind te koesteren, die voor het kind haalbaar zijn. Het is het meest plausibel dat de prestatie optimaal ontwikkeld kan worden als de discrepantie tussen de verwachtingen van de ouder en het kind niet te groot is. Een te groot verschil in verwachtingen kan teveel spanningen tussen ouder en kind geven, waardoor het kind minder plezier aan de sport kan beleven en prestaties achterblijven.

Ter bevordering van de prestatieontwikkeling van het talentvolle kind kan op basis van het bovenstaande aan ouders van talentvolle kinderen worden geadviseerd om zichzelf de volgende vragen te stellen ten aanzien van verwachtingen van hun kind (Hoitsma, 1993):

1. "Wat *hoopt* u dat uw kind zal bereiken?" Dit is een vraag naar de ideale toekomst.
2. "Wat *denkt* u dat uw kind zal bereiken?" Dit is een vraag naar de reële toekomst; reëel in de zin dat er zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de (on)mogelijkheden van het kind en met allerlei andere zaken zoals school, financiën et cetera.
3. "Wat *moet* uw kind van u bereiken?" Deze lastige vraag moet een ouder zichzelf durven stellen, waardoor mogelijke problemen expliciet worden gemaakt.
4. "Komen uw verwachtingen en die van het kind met elkaar overeen?" Zoals gezegd is het voor de prestatie-ontwikkeling niet bevorderlijk wanneer de discrepantie te groot is. Opgemerkt moet worden dat positieve, reële verwachtingen van de kant van de ouder dezelfde verwachtingen bij het kind kunnen ontwikkelen, met als gevolg dat het kind zich optimaal gemotiveerd voelt om prestaties te leveren. Dit in tegenstelling tot overspannen of heel lage verwachtingen.

Conclusie

Voor de ontwikkeling van talent is de invloed van ouders van bijzonder belang. Ouders vormen in wezen de 'emotionele basis' waarop het talent van het kind zich kan ontwikkelen. Deze basis is cruciaal voor het verkrijgen van zelfvertrouwen, motivatie en voor het reduceren van wedstrijdangst. De emotionele basis wordt gevormd door onvoorwaardelijk steun die het kind van de ouder ervaart, alsmede doordat de ouder het talent van het kind accepteert zoals het 'is' en niet zoals het 'zou moeten zijn', alsmede door de stimulatie die de ouder het kind geeft om zijn/haar talent te ontwikkelen. De stimulatie bestaat hieruit dat ouders hun kinderen als norm meegeven om hun best te doen als ze iets willen bereiken. Een tweede norm die tot stimulatie leidt is dat de ouders hun kinderen verantwoordelijkheid voor hun handelen leren dragen, waardoor ze zelfdiscipline ontwikkelen en slagen en falen voor eigen rekening nemen.

Globaal kan worden gezegd dat het talent van het kind optimaal ontwikkeld wordt als ouders

reële, hoge verwachtingen ten aanzien van hun kind koesteren, die het kind ook kan waarmaken. Indien de verwachtingen overspannen zijn, kan het kind overgestimuleerd worden; zijn de verwachtingen te laag, dan bestaat het gevaar op onderstimulering. In beide gevallen kan het talent onvoldoende ontwikkeld worden. De onvoorwaardelijk steun, acceptatie en juiste stimulering kunnen tot gevolg hebben dat de discrepantie tussen de verwachtingspatronen van ouder en kind en de discrepantie tussen de ego- en taakgerichte manier van winnen niet groot zullen zijn, waardoor het kind genoeg, maar ook weer niet teveel druk van de ouders zal ervaren.

Voor een optimale ontwikkeling van talent dient de ouder zich bewust te zijn van het subtiële evenwicht tussen acceptatie en stimulering.

Literatuur

- Bakker, F.C. (1992). Stress bij kinderen in de topsport. In M. van der Meulen, G.A.B.M. Menkehorst, & F.C. Bakker (Red.), *Jeugdig sporttalent: Psychologische aspecten van intensieve sportbeoefening 4* (pp. 35-53). Amsterdam: VSPN.
- Bloom, B.S. (1985). *Developing talent in young people*. New York: Ballantine books.
- Bruinsma, C., Janssens, H., & Van der Leij, A. (1992). Opvoeding, onderwijs en begeleiding van jeugdige topsporters. In M. van der Meulen, G.A.B.M. Menkehorst, & F.C. Bakker (Red.), *Jeugdig sporttalent: Psychologische aspecten van intensieve sportbeoefening* (pp. 19-33). Amsterdam: VSPN.
- Brustad, R.J. (1992). Integrating socialization influences into the study of children's motivation in sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 14, 59-77.
- Carlson, R. (1988). The socialization of elite tennis players in Sweden: An analysis of the players' backgrounds and development. *Sociology of Sport Journal*, 5, 241-256.
- Cohen, S., & Wills, T.A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98, 310-357.
- Duda, J.L. (1992). Motivation in sport settings: A goal perspective approach. In G.C. Roberts (Ed.), *Motivation in sport and exercise* (pp. 57-91). Champaign, Ill.: Human Kinetics.
- Fisher, J.D., Nadler, A., & Witcher-Alagna, S. (1982). Recipients reaction to aid. *Psychological Bulletin*, 91, 27-54.
- Gould, D., Jackson, S., & Finch, L. (1993). Sources of stress in National Champion figure

- skaters. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 15, 134-159.
- Heyblom, P. (1993). Eén-tweetje voor het leven. *Voetbal*, november, 46-50.
- Hill, G.M. (1993). Youth sport participation of professional baseball players. *Sociology of Sport Journal*, 10, 107-114.
- Hoitsma, D.A. (1993). *Welke positieve bijdrage kunnen ouders leveren aan de prestaties van hun kinderen?* Ongepubliceerde lezing "oudersymposium" op Nederlandse Jeugd Kampioenschappen t/m 12 jaar, Groningen.
- Jones, J.G., & Hardy, L. (1990). *Stress and performance in sport*. Chichester: Wiley.
- Krohne, H.W. (1980). Parental child-rearing behavior and the development of anxiety and coping strategies in children. In I.G. Sarason & C.D. Spielberger (Eds.), *Stress and anxiety* (Vol. 7). Washington: Hemisphere.
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Lehman, D.R., Ellard, J.H., & Wortman, C.B. (1986). Social support for the bereaved; recipients' and providers' perspectives on what is helpful. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 438-446.
- Liebert, R.M., & Morris, L.W. (1967). Cognitive and emotional components of test anxiety: A distinction and some initial data. *Psychological Reports*, 20, 975-978.
- Loehr, J.E. (1991). *The mental game*. New York: Plume.
- Martens, R., Vealey, R.S., & Burton, D. (1990). *Competitive Anxiety in Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Mills, J., & Clark, M. (1982). Exchange and communal relationships. In L. Wheeler (Ed.), *Review of personality and social psychology: Vol. 3* (pp. 121-144). Beverly Hills, CA: Sage.
- Misset, R. (1993). Wonderkind doolt in sterrenwereld. *Het Parool*, 30 juni.
- Morris, L., Davis, D., & Hutchings, C. (1981). Cognitive and emotional components of anxiety: Literature review and revised worry emotionality scale. *Journal of Educational Psychology*, 73, 541-555.
- Nideffer, R.M. (1992). *Psyched to win*. Champaign, Ill: Leisure Press.
- Oosterwijk, F. (1992). De droom om prof te worden: De toekomst van Ajax. *Vrij Nederland*, 24 oktober, 42-45.
- Oosterwijk, F. (1993). Leven langs de baan: De tennisouders. *Vrij Nederland*, 25 december, 60-67.
- Scanlan, T.K., Stein, G.L., & Ravizza, K. (1991). An in-depth study of former elite figure skaters: 3. Sources of stress. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 13, 103-120.
- Van den Auweele, Y., Parijs, M. van, & Van-kerckhoven, G. (1988). Topsport, hoe kom je er (niet) toe? *Sport*, 30, 19-26.
- Van Gageldonk, P. (1993). Marco en de anderen. *Nieuwe Revu (bijlage)*, augustus.
- VanYperen, N.W. (1992). Self-enhancement among major league soccer players: The role of importance and ambiguity on social comparison behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, 1186-1198.
- VanYperen, N.W. (1993). De ups en downs van de topsporter. *Psychologie*, 12 (februari), 14-15.
- VanYperen, N.W. (1994a). Talentidentificatie: Een één-tweetje tussen talent en beoordelaars. In NOC*NSF publicatie. *NCP XX: 'De Ajax-school, schoolvoorbeeld van talentontwikkeling?'* (pp. 19-20). Arnhem: NOC*NSF.
- VanYperen, N.W. (1994b). Jonge talentvolle voetballers: Wie halen het (niet)? *Geneeskunde en Sport*, 27, 92-98.
- VanYperen, N.W., & Duiker, W. (1993). Topvoetbal en omgaan met prestatiedruk. In B. Verplanken, P.A.M. van Lange, R.W. Meertens, & F.W. Siero (Red.), *Sociale psychologie en haar toepassingen* (pp.182-193). Delft: Eburon.
- Wever, D., & Van der Meulen, M. (1992). Prestatiemotivatie en angst bij jeugdige sporters. In M. van der Meulen, G.A.B.M. Menkehorst, & F.C. Bakker (Eds.), *Jeugdig sporttalent: Psychologische aspecten van intensieve sportbeoefening* (pp. 71-92). Amsterdam: VSPN.
- Wylleman, P., & Theeboom, M. (1992). Mentale training bij jonge topatleten. In M. van der Meulen, G.A.B.M. Menkehorst, & F.C. Bakker (Eds.), *Jeugdig sporttalent: Psychologische aspecten van intensieve sportbeoefening* (pp. 93-114). Amsterdam: VSPN.